

Արագին աշխարհամարք (1914-1918 թթ.) ընթացքում ու դրան հաջորդող տարիներին առավելապես առաջին սերնդի աներիկահայերի համար հայրենի ժողովրդի սատրմանն ուղղված ջաները եղել են գործնական ու ծանրակշռ՝ կրելով թէ բաղաբական ու դիվանագիտական եւ թէ հասարակական, սնտեսական ու ռազմական բնույթ։ Վերջինս արտահայտվել է ռազմանմթերի, դրանական միջոցների, ինչպես նաև նարդկային ուժի՝ կամավորների առարկունով, որն իրականացվել է գլխավորապես հայ բաղաբական տարբերությունների ու կազմակերպությունների կողմից։

Պատրիազմի հենց սկզբից ամերիկահայ մի խումբ ազգայինների ջանմերով հնարավոր է դարձել համախմբել տեղի հայ խաղաթական

բանակի կազմում կրվելու դաս-
րաս աներկահյ երիտասարդ
կամավորներ առանցլու եւ մի շարժ
այլ խնդիրների վերաբերյալ: Որոշ-
վել էր կովկասահյ կռվող խմբե-
րին հատկացնել հանձնախմբի
տրանադրության սակ եղած ողջ
դրանական միջոցների 25%-ը:

1914 թ. դեկտեմբերին խորհրդա-
գործիքն աներեւանաց պատ-

ժողովին ամերիկահայոց առաջնորդարանից Երկուական Ամերիկայացուցիչների մասնակցությունը համազգային բնույթ է հաղորդել հիշյալ միջկուսակցական մարմնին՝ այն Վերանվանելով Ազգային դաւադարձանության ամերիկահայ համանախունք (ԱՊԱՀ):

Միաժամանակ, 73Դ կուսակցության գործիչները կարողացել էին ստանալ ռուսական կառավարության դաշտում արեմբահայության ազա-

խազահ, Ամենայն հայոց կաթողիկոսի դիվանագիտական ներկայացնության Պողոս Նուբարի եւ Կահիրեւում գործող ՔԲԸՆ ջաներով, Եգիպտոսի օրինակով, մի խումբ ամերիկահայերի կողմից (դրէսոր Ս. Ս. Գաբրիելյան, Մ. Ս. Սվագըն, Դասկ. Խ. Կ. Պետրեյան եւ այլք) ԱՄՄ-ով եւս ստեղծվել էր Ազգային ժահերի ղաւումանության միջնորդ (ԱՅՊՄ): Բաղկացած էր հայ խաչական չորս կուսակցություններից, Քայ առանձիւական եւ Քայ ավետարանական եկեղեցիներից ու ՔԲԸՆ-ից ընտրված ներկայացնության վերական Ազգային ղաւության մասնիկության եւ անձամբ Պ. Նուբարի հակողությանը եւ գործել է անկախ ընդունություն 1917 թ. սկիզբու:

Պ. Նուբարի ջանելեռվ Ազգային
դաւաշխանության ամերիկահայ

Եթե կար դահլանել ԱՍՆ-ի
դեւական շքանների ու հայստր
ամերիկացիների հետ, ջանիր գոր-
ծադրել Վերականգնելու ՀՅԴ-ի
հետ համագործակցությունը:

Առաջին աշխարհամարքի հետևանքով Օսմանյան կայսրությունում արեւմտահայության կյանքի ու գոլովի անձեռնմխելիության դադանան համար ստեղծված անբարենպաս ու օրեցօ վասքարացող դայնանները դաշտառ էին դարձել օսմանցիների դեմ Կովկասում կրվող ռուսական ցարական զորքերին սատարելու նորատակով այդեղ հայրենաստի հայերից բաղկացած ջոկանների կազմակերպմանը: Կարճ ժամանակում սրանց համարդպէ են ոչ միայն Կովկասից եւ Ռուսաստանի մյուս շրջան-

շարժման ընդունուն եւ կազմակերպված թնդյան հաղորդելի: 1915 թ. մայիսի 31-ին հավաքագրվել է ամերիկահայ հնչակյան կաճախորների Ավագրյան Ա խումբը, որի մասին է փաստում նաեւ դադարանված նոյնութիւն եռագույն դրույթ՝ հաճաղատախան գրությամբ: Արդեն 1917 թ. Սյուլ Յոնիի հայկական եկեղեցու գավիթում հավաքագրվել է ամերիկահայ կաճախորների թվով յոթերորդ խումբը: Ամերիկայից եկած կաճախորները գրեթե բոլորն եւ գալիս են իրենց սեփական ծախսով եւ միաժամանակ իրենց հետ բերում են մեծ բանակութեամբ ընտրություններ:

Ընդհանուր առճամբ, ԱՄՆ-ից
եւ Եվրոպական Երկներից սարքեր
ճանաղարկներով հայրենի Երկի
ազատագրմանը ճասնակցելու

Ամերիկահայերի մասնակցությունը հայ կամավորական շարժումներին

Սեկուրյան ուրվագիծ՝ Առաջին աշխարհամարտից մինչեւ Արցախյան ազատամարտ

Ամերիկահայ կամավորներին մարզող «Դրայվ» իուլիմբը, Բուստոն

արքեր ուղղությունները, որոնք ժողովրդի ու հայրենի երկի համար ձականագրական այդ դասին, որու բացառությամբ, հանդես էն թերել միասնաբար գործելու դաշտասականություն: Նման առաջին բայլն իրականացվել է ամերիկահայոց առաջնորդ Մուտքել արք. Սերոբյանի ջանելով, որը զաղութիւն ներտում կազմակերպված ու հավաքական շարժում սկզբնավորելու, ինչողեւ նաև կովկասահայության ցջանում ծագած իննադադասամանական շարժման արձագանքելու նոյանակով իր բնակարանում հրավիրել է ժողով՝ չորս կուսակցությունների (Սոցիալ-դեմոկրատական, Հայ հեղափոխական դաշնակցական, Վերակազմյալ հնչակյան, Հայ սահմանադրական ռամկավար) նախակցությամբ: Յուրաքանչյուր կուսակցությունից ընտրված երկուական ներկայացուցիչներից բաղկացած միջկուսակցական նարմնը 1914 թ. նոյեմբերին Բուստոնում հրավիրել է Միջկուսակցական խորհրդաժողով, որն ընդունել է ազգային չորս կուսակցությունների համատեղ գործունեության ծրագիր: Խորհրդաժողովի նոյանակն եր՝ «աջակցել հայ ազատագրութեան համար ներկայ դատերազմին առթիւ ըլլայի համազգային ջանելուն, օգնել այժմ իսկ երկի մէջ կրուող խոնմբերու, զինեալ շար-

սագրման վերաբերյալ, ինչպես նաև հասնել կամավորական շարժմանը կազմակերպելու նորագույն կովկասում (Թիֆլիս) Ազգային բյուրոյի ստեղծմանը: Դա է դաշտառը, որ հանձնախմբում Դաշնակցության ներկայացուցիչները դահանջում էին կամավորական շարժման աջակցելու նորատակով ԱՄՆ-ում հանգանակվող գումարի կեսն առանձի Ամենայն հայոց կաթողիկոսի կողմանց վայերապահ Թիֆլիսի Ա-

այս զարգացված հոլովակու պայմանը՝ զգային բյուրոյնին, իսկ մյուս կեսը տաճարերի ինչուն ամերիկահայ կամավորների կարիքների, նույնութեա և հայրենի երկիր սարքեր շրջաններում հեղափոխական շարժումներ առաջ բերելու համար: Այս առաջարկությունը չի ընդունվել հանձնախմբի կողմից, այլ որոշվել է հանգանակվող գումարի զգայի մասը հատկացնել Ամերիկայի հայոց կաթոլիկոսի հովանավորության ներք Սր Եջմիածնում կազմավորված խառը հանձնախմբին, իսկ 25%-ը ԱՄՆ-ում Ռուսաստանի դեսպանի միջոցով փոխանցել Կովկաս՝ «միմիայն երկիր մեկնած կամ մեկնելիք հայ կամաւորներուն անխսիր»: Արդյունքում սարքեր բաղավական ուղղությունների միջեւ ղահանցվող համեմատած գործակցությունը խախսվել է, եւ ՀՅԴ-ն հեռացվել է հանձնախմբի կազմից:

Կովկասում հայ կամավորական շարժմանը սատրելու նորատակով հանգանակութիւնը էր 160.000 դղար, ընդ որում, ԱՊԱՀ-ը՝ 60.000, իսկ առանձին ԴՅԴ-ը՝ 100.000 դղար: Դաշնակցությունը ընդհանուր երկու ամիսների ընթացքում Կովկաս է առաջել 800 կամավոր:

Անտառի և գոյացության մեջ առաջիկ առաջարկ է հանդիսավոր պատճենահանությունը՝ ուղարկելով առաջարկ Հայ դատը ներկայացնելու նորատարակով՝ 1912 թ. Փարիզում հիմնված Ազգային դատավորական անդամության կողմէ:

Ամերիկահայ ազգային միության շնորհակալագիրը կամավորներին

Եղիշեսու), ինչպես նաև հեռավոր ԱՄՆ-ից ժամանած վեժով ու ա-
ստելլությամբ, բայց եւ ազատաման
ոգով տոգորված հայազգի անձնու-
րաց Երիսասարդերով։ Կամավո-
րական շարժման նօսնաբանն ե՝
«Ինչնավարութիւն Վեց Վիլայեթնե-
րու եւ անընց անբաժան նաև
կազմող Կիլիկիայի՝ Ուստասանի
հաօք հովանաբորության տակ»։

Աներիկահայութ իրենց գործուն մասնակցությունն են ունեցել Առաջին աշխարհամարտի տարիներին եւ հետո Կովկասում, ապա՝ Կիլիկիայում կազմակերպված կամավորական շարժումներին՝ սկսած 1915 թ. Վաճի ինքնադրաստանական կրիմլերից մինչև 1918 թ. Մարտի ճակատամարտը՝ Աթանայի ստրկությունների, ցարական Ռուսաստանի եւ Ֆրանսիայի գործադիմավորումների հետ կողդ կողդի բազարա մարտնչելով օտքանակ-ռուբական ուժերի ուն:

Արդեն 1915 թ. ԱՄՆ-ում Բուտոնում, հիմնվել է Յայ ազգային զինյալ խումբը (ՀԱԶԻ) (Armenian National Military Society-ANMS), որը կազմակերպվել է «Յայր» զինյալ խումբը՝ նոյանակ ունենալով ամերիկահայ Երևանարդներին ճարգել միանալու քնorrանում ծավալվող ազգագրական շարժումներին: ԱՄՆ դրու կողմին ամերիկահայ կանավորներն ունեին նաեւ կարմիր-սպիտակ-կանոն օրիներու երես երազում

Աղաքակով Կովկասյան ռազմա-
ճակատ է մեկնել շուրջ 3.000 հայ:

Ամերիկահայությունը Կովկաս կամավորներ տրամադրելոց բացի գագաղ նյութական նորած է հասկացրել Վերնիհեցալ շարժմանը: Այսպես, միայն ԱՄՆ-ի ՀՅԴ կենսոնական կոմիտեն 1915-1917 թթ. Թիֆլիսի Ազգային բյուրունի էր ուսումնել 328 047 ռուբին:

Ի՞նչու է ուստաղը 326.047 լռտիլ գումար, ինչ ընդհանուր առնանք, ողջ ամերիկահայությունը կովկասյան կամավորական շարժմանը տրամադրել է շուրջ 342.000 դրամ:

Եռամբ կովկասյան հայ կանացիրական խճերի լուժարումը հանդիրիանուր լինան դաշտան է դարձել. հեռացել են կանավորների զգայի մասը՝ արեւածահայերն ու ամերիկահայերը: Միաժամանակ, առաջ են եկել նաև հարակից դժվարություններ՝ կաղաքա նոյասի, թշնկության, հաօմանդամության, հետղարձի եւ այլ նյութական ծախսերի հետ: Բյուրոն Բուտոնի կենսունական կրոնհետի միջոցով վճարել է ամերիկահայ միայն 430 կանացիրների վերադարձի ճանադարհածախսը՝ ընդհանուր 60.600 ռուբլի արժեմով, ինչուս նաև նվիրատվություններից ու կազմակերպված աշրերի վաճառահանումներից սաշագած գումարով սահմանել նոյասի զրիված կանավորների ուսուանիքներին եւ այսի:

Ըստարտություն եւ այլի:
ՔԱՐՄԻԿ ԱՎԱԳՅԱՆ
ՀՀ գլու Պատմության ինսիհուտի
ավագ գիտաւուսող,
Պատմական գիտությունների
թեկնածու

